

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

به نام خدا

ابعاد و نکات نخستین سفر خارجی سلطان عمان به عربستان

مقدمه

کشور عمان چندی است به‌عنوان کنشگری با سیاست خارجی بی‌طرفی، میانجیگری و تعامل سازنده با همه شناخته می‌شود. این رویکرد سیاست خارجی عمان در دوران سلطنت سلطان قابوس بسیار محسوس بود. سلطان قابوس اهتمام بسیار زیادی به بی‌طرفی و میانجیگری داشت و برای حفظ این رویکرد نیز از سفرهای خارجی زیاد اجتناب می‌ورزید. این رویکرد سلطان قابوس سبب شد تا انجام نخستین سفر خارجی سلطان هیثم بن طارق پس از گذشت ۱۸ ماه از آغاز سلطنت او، سفری مهم به‌شمار رود؛ چراکه با به سلطنت رسیدن سلطان هیثم در ۱۱ ژانویه ۲۰۲۰ بازیگران منطقه‌ای تلاش بسیار زیادی برای جذب وی به‌سوی خود داشتند؛ برای نمونه امارات متحده عربی با پرداخت وام ۲ میلیارد دلاری با عنوان «Bridge Loan» و قطر با پرداخت وام ۱ میلیارد دلاری در پی جذب عمان به‌سوی خود بوده‌اند. تلاش کشورهای مزبور جهت جذب عمان به‌سوی خود ازسویی و انتخاب عربستان به‌عنوان نخستین سفر خارجی سلطان هیثم از دیگر سو سبب می‌شود تا موضوع‌های مورد بحث در این دیدار برای کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و سایر کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مهم باشد. در این دیدار موضوع‌هایی همچون شورای هماهنگی عمان - عربستان، ایران، جنگ یمن، گذرگاه زمینی عمان - عربستان، بازار مشترک، همکاری‌های اقتصادی به‌ویژه در زمینه گمرکی، خط لوله نفت و غیره مطرح شد که در گزارش پیش رو مهم‌ترین محورهای آن مورد مذاقه قرار گرفته است.

ابعاد و نکات سفر سلطان هیثم به عربستان

کمتر از یک هفته پس از اختلاف عربستان سعودی و امارات در جلسه اوپک پلاس، هیثم بن طارق بن تیمور آل سعید، سلطان عمان به عربستان سفر کرد. وی در روز یکشنبه ۱۱ جولای (۲۰ تیرماه) طی سفری دو روزه با استقبال هواپیماهای سعودی وارد شهر نئوم شد. محمد بن سلمان، ولیعهد عربستان سعودی در فرودگاه شهر نئوم به استقبال سلطان هیثم بن طارق رفته و با تشریفات وی را تا قصر نئوم همراهی کرد. سلطان عمان در قصر نئوم نیز مورد استقبال گرم ملک سلمان، پادشاه عربستان قرار می‌گیرد.

معاونت مطالعات
سیاسی

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:
۲۶۰۱۷۶۳۸

تاریخ انتشار:
۱۴۰۰/۵/۱۸

این نخستین دیدار حضوری ملک سلمان با یک مقام خارجی پس از انتشار ویروس کرونا به شمار می‌رود، از این رو مهم است. این سفر به دلیل اینکه نخستین سفر خارجی سلطان عمان به شمار می‌رود و تنها پس از گذشت ۶ روز از اختلاف‌های ریاض و ابوظبی تدارک یافت، به سبب استقبال گرم ولیعهد و پادشاه سعودی از هیئت عمانی (مکان استقبال شهر نئوم) و همچنین از حیث موضوع‌های گفتگو و توافقاتی که بین طرفین سعودی و عمانی صورت پذیرفت بسیار حائز اهمیت است. محمد بن سلمان با قرار دادن نئوم^۱ به عنوان مکان ملاقات در پی جلب توجه سلطان هیثم به پیشرفت ساخت‌وساز این پروژه بوده است تا بتواند سرمایه‌گذاران و گردشگران عمانی را به آن جذب کند. امارات متحده عربی از افتتاح این شهر بسیار نگران است زیرا موجب کاهش جذابیت دبی برای گردشگران جهان و در پی آن کاهش درآمدهای حاصل از جهانگردی امارات می‌شود. موضوع‌های مهم دیگری در پیرامون این دیدار وجود دارد که در این گزارش مورد بررسی قرار گرفته است.

ایران

یکی از مهم‌ترین موضوع‌هایی که میان مقامات سعودی و عمانی مطرح و در بیانیه مشترک نیز مکتوب شد پیرامون فعالیت‌های هسته‌ای، منطقه‌ای و موشکی جمهوری اسلامی ایران بوده است. در بیانیه مشترک سعودی - عمانی طرفین بر همکاری و تعامل جدی درباره فعالیت‌های مزبور جمهوری اسلامی ایران و پیامدهای آن بر صلح و امنیت منطقه و جهان، اهمیت حسن همجواری و احترام به قوانین بین‌المللی و دور کردن منطقه از فعالیت‌های بی‌ثبات‌کننده تأکید کردند. چنین به نظر می‌رسد که طرح موضوع فعالیت‌های ایران و پس از آن تأکید بر صلح و امنیت منطقه‌ای، حسن همجواری از جانب عربستان به عمان که رابطه خوبی با ایران دارد ممکن است نشان از تمایل عربستان به حل اختلافات خود با ایران در دولت جدید ایران داشته باشد.

جنگ یمن

یکی از مهم‌ترین محورهای گفتگوی مقامات عمانی و سعودی در این دیدار که در بیانیه مشترک سعودی - عمانی نیز نگاشته شد، راه‌حل‌های پایان بحران یمن بود. نگرانی شدید سلطان هیثم از کشیده شدن آتش جنگ یمن به مرزهای جنوب غربی عمان و تلاش در راستای پایان بخشیدن به این جنگ سبب طرح موضوع پایان بحران یمن در جلسه با مقامات سعودی شد. عربستان سعودی نیز که نتوانسته است از سال ۲۰۱۵ تاکنون دستاوردی در جنگ یمن به دست آورد به دنبال خروج آبرومندان از یمن است. در این باره دوطرف در این دیدار به ادامه تلاش‌ها جهت نیل به راه‌حل سیاسی در یمن تأکید کردند و عنوان داشتند که این راه‌حل سیاسی می‌بایست از رهیافت طرح ابتکار خلیج {فارس}، قطعنامه ۲۲۱۶ شورای امنیت سازمان ملل متحد، نتایج گفتگوهای جامع یمنی تحقق یابد. با توجه به اینکه یک روز قبل از سفر سلطان هیثم به عربستان (۱۰ جولای - ۱۹ تیر)، بدر بن حمد بن حمود البوسعیدی، وزیر امور خارجه عمان در مصاحبه با روزنامه سعودی «الشرق الأوسط» پیرامون نقش ایران در منطقه و جنگ یمن، جمهوری اسلامی ایران را کشور حامی برقراری صلح و ثبات در منطقه معرفی کرد، چنین برداشت می‌شود که مقامات سعودی خواهان میانجیگری عمان برای حل بحران یمن توسط ایران بوده‌اند. سعودی همچنین موضوع انتقال سلاح گروه‌های مختلف از عمان به یمن را مطرح کرده و برای میانجیگری میان گروه‌های مخالف عربستان و مذاکره با آنان کمک طلبیده است.

۱. شهر جدید نئوم یکی از پروژه‌های بسیار کلان محمد بن سلمان است که با هدف تبدیل شدن به پایتخت گردشگری غرب آسیا، در منطقه تبوک در حال ساخت است.

شورای هماهنگی مشترک

کشور عمان پس از انتشار ویروس کرونا و کاهش بهای نفت با بحران بیکاری و کمبود بودجه مواجه شد. کمبود بودجه، بدهکاری خارجی، افزایش بیکاری و غیره سبب انجام اصلاحات گسترده اقتصادی و اتخاذ رویکرد ریاضت اقتصادی از جانب سلطان عمان شد. عوامل مزبور به همراه فساد اقتصادی برخی از مسئولان نیز مزید بر علت شد تا در چندماه اخیر تظاهراتی در اعتراض به وضعیت اقتصادی موجود کشور در شهرهای صحار و صلاله عمان به وجود آید و به عنوان چالش پیش روی سلطان هیثم معرفی شود. مشکلات اقتصادی عمان از یک سو و تلاش عربستان سعودی برای برون رفت از بحران مالی و سیاسی از طریق تقویت همگرایی با یکی دیگر از اعضای شورای خلیج فارس از دیگر سو سبب شد تا در پی سفر دو روزه سلطان هیثم به عربستان تفاهمنامه‌های اقتصادی و بازرگانی در کنار تفاهمنامه‌های فرهنگی و حمل و نقل میان طرفین به امضا برسد. نکته قابل توجه این است که برای تسهیل همکاری‌های دو کشور، طرفین «شورای هماهنگی مشترک عمان و عربستان» را ایجاد کردند که به زعم برخی از کارشناسان سیاسی، می‌تواند به حاشیه رفتن شورای همکاری خلیج فارس منجر شود.

گذرگاه زمینی

از دیرباز تاکنون اغلب کالاهای عربستان سعودی از بندر جبل علی دبی وارد می‌شده است. در پی اختلاف‌های اخیر عربستان با امارات در جلسه اخیر اوپک پلاس، مقامات سعودی تصمیم به جایگزین کردن مسیر ترانزیت بندر الدقم - الأحساء به جای جبل علی - ریاض شدند. مسیر ترانزیت بندر جبل علی تا ریاض ۱۶۴۰ کیلومتر مسافت دارد در حالی که مسافت بندر الدقم در عمان تا شهر الأحساء عربستان در حدود ۸۰۰ کیلومتر است که از منطقه عبری عمان می‌گذرد. سران عمانی - سعودی در دیدار اخیر خود به این نتیجه رسیدند که از طریق افتتاح گذرگاه زمینی عربستان و عمان می‌توانند بدون عبور از امارات، زمان و فاصله ترانزیت کالا میان خود را کاهش دهند. تا پیش از اختلاف اخیر عربستان و امارات، مقامات ابوظبی موانعی در مسیر افتتاح مسیر الدقم - الأحساء ایجاد می‌کردند اما پس از این تنش، سلطان هیثم با هدف رهایی از بحران اقتصادی از طریق افزایش حجم مبادلات تجاری با عربستان در پی افتتاح گذرگاه زمینی الدقم - الأحساء، به عربستان سفر کرد. بنابر اظهارات برخی از کارشناسان سعودی، این طرح با چند هدف دنبال می‌شود: نخست کاهش اهمیت تجاری امارات؛ دوم عدم وابستگی عربستان به واردات کالا از امارات؛ سوم دفع خطر احتمالی بسته شدن تنگه هرمز. برای اینکه این هدف سعودی - عمانی محقق شود، می‌بایست ابتدا بندر الدقم توسعه یابد. توسعه این بندر از دیگر مباحثی است که ذیل محور گذرگاه زمینی عربستان و عمان مطرح شد. بندر الدقم با مساحتی بالغ بر ۱۷۴۰ کیلومتر مربع از ظرفیت تبدیل شدن به بزرگ‌ترین بندر غرب آسیا برخوردار است. مقامات عمانی قصد دارند تا سال ۲۰۴۰ جمعیت ساکنان این بندر را به ۲۵۰ هزار نفر افزایش دهند. همکاری و هم‌افزایی برای توسعه این بندر موضوع مورد بحث میان مقامات سعودی و عمانی پیرامون موضوع گذرگاه زمینی بوده است.^۱

۱. علاوه بر عربستان سعودی، کشورهای دیگری همچون چین، کویت، هند، انگلیس و کره جنوبی از دیگر سرمایه‌گذاران این بندر هستند. امارات مخالف اصلی توسعه بندر الدقم است زیرا توسعه این بندر می‌تواند موجب به حاشیه رفتن بندر جبل علی دبی شود.

خط لوله نفت

احداث خط لوله نفتی از عربستان به بندر الدقم عمان یکی دیگر از موضوع‌های مهم مقامات سعودی و عمانی بوده است. این طرح قدیمی که متعلق به دهه ۸۰ میلادی است از آن زمان تاکنون به حالت تعلیق درآمده است. سفر سلطان هیثم به عربستان موجب احیای مجدد این طرح و تأکید مقامات دو کشور برای انجام آن شد. این طرح با هدف دفع خطر احتمالی بسته شدن تنگه هرمز دنبال می‌شود تا نفت عربستان سعودی مستقیماً از سواحل عمان در دریای عرب صادر شود.

جمع‌بندی

بسیاری از کارشناسان سیاسی عمان دوره سلطنت سلطان هیثم را همانند عمان دوره سلطان قابوس دانسته و انتظار دارند تا سلطان هیثم همانند سلطان قابوس سیاست بی‌طرفی، میانجیگری و تعامل با همه را با همان شدت و حدت دنبال کند. این درحالی است که سلطان هیثم با آغاز سلطنت خود و با فراگیری بیماری کرونا با بحران‌های اقتصادی بزرگ و بدهی‌های مالی زیادی مواجه شده و شاهد اعتراضات مردمی بوده است؛ از این رو به دنبال شریک اقتصادی قدرتمندی برای همکاری اقتصادی جهت رهایی از این بحران است. ازسویی نیز برخی اعضای شورای همکاری خلیج فارس همچون قطر و امارات درصدد هستند تا با اعطای وام‌های کلان، سلطان هیثم را به سوی خود جذب کنند. از دیگر سو امارات در مسیر توسعه بندری عمان موانعی ایجاد می‌کند تا بندر الدقم عمان به رقیب بندر جبل علی تبدیل نشود. این عوامل به همراه تنش‌هایی که در گذشته میان عربستان و قطر و امروزه میان عربستان و امارات به وجود آمده و با توجه به نیاز عربستان به رهایی از بحران سیاسی از طریق تقویت روابط با سایر اعضای شورای همکاری خلیج فارس، منجر شده است تا مقامات دو کشور عمان و عربستان بیش‌ازپیش به همدیگر نزدیک شوند. سلطان هیثم به عربستان به‌عنوان شریک اقتصادی قدرتمندی می‌نگرد که با همکاری با آن می‌تواند بنادر دریایی خود را توسعه داده و به افزایش تبادلات بازرگانی با آن بپردازد. ازسویی نیز توجه بیش‌ازپیش عربستان به عمان از طریق استقبال باشکوه از سلطان آن کشور واکنشی به اختلاف امارات با آن در جلسه اوپک بوده است. عربستان با این اقدام دو هدف را دنبال می‌کرد، نخست رهایی از بحران اقتصادی و سیاسی ناشی از تنش با امارات و برخی دیگر از کشورهای غرب آسیا و خلیج فارس همچون ایران، یمن و سوریه؛ دوم کاستن از میزان اهمیت امارات و افزایش اهمیت عمان با هدف تحت فشار قرار دادن امارات.

دیگر نکته مهم سفر سلطان هیثم به عربستان این است که این احتمال وجود دارد که عربستان سعودی مسقط را واسطه مذاکرات ایرانی - سعودی قرار دهد تا از میزان تنش و چالش‌های سیاسی خود بکاهد. مقامات سعودی که در گذشته به دلیل روابط مطلوب سلطان قابوس با مقامات ایرانی، روابط سردی با عمان داشتند، در دوران سلطان هیثم روابط خود را بهبود بخشیده‌اند و این نشان‌دهنده تمایل مقامات دو کشور به همکاری بیشتر با همدیگر در زمینه همکاری‌های اقتصادی و سیاسی است؛ امری که می‌تواند به شکل‌گیری بلوک‌بندی‌های جدیدی در شورای همکاری خلیج فارس منجر شود. تشکیل شورای هماهنگی عربستان - عمان می‌تواند یک نمونه از این بلوک‌بندی‌های جدید باشد که قطعاً به زیان کشورهای هم‌چون امارات متحده عربی خواهد بود و واکنش‌های تقابلی یا مصالحه‌جویانه‌ای از آنان به دنبال خواهد داشت.